

מדינת ישראל
משרד החינוך
לשכת המנהלת הכללית
גף הערכה ומדידה

תכנית המלגות ("מנופים 3") לעידוד הזכאות לבגרות בתשס"א

תקציר מנהלים

דו"ח ביניים להערכת התוצאות בתשס"א

תשס"א

רציונל

בישראל קיימים פערי השכלה ידועים בין קבוצות אוכלוסייה שונות (יישובים קטנים לעומת גדולים, יהודים לעומת ערבים, אשכנזים לעומת ספרדים, מרכז לעומת פריפריה ועוד). לדוגמא, ב-1999 היה שיעור הזכאות לבגרות (מבין הניגשים) בקרב יוצאי אסיה-אפריקה 54% ובקרב הערבים 45% זאת לעומת 69% בקרב יהודים ממוצא אירופה-אמריקה

- אמנם, קיימת בישראל מוביליות חברתית רבה, אך עדיין השכלת ההורים היא המנבא הטוב ביותר לרמת ההשכלה של ילדיהם
- לפערים בהשכלה השלכות כלכליות שמקורן בקשר החזק בין השכלה והכנסה בישראל. ולכן הקיבעון הבין-דורי ברמת ההשכלה בישראל גורם לקיבעון אי-השוויון בהתחלקות ההכנסה ולהעברת העוני מהורים לילדים

לפער גורמים רבים -- אחד מהם: המידה בה התלמיד ובני משפחתו תופסים שכדאי להשקיע את המאמץ וההתמדה הדרושים כדי להשלים לימודים ולזכות בתעודת בגרות?

- התוכנית הנוכחית מכוונת לאותם תלמידים שעבורם הערך האינטרינסי של הלימודים אינו מהווה תמריץ מספיק
- לכאורה קיים לתלמידים אלה גם תמריץ חומרי, שכן אחד הגורמים החשובים ביותר להצלחה כלכלית הוא רמת ההשכלה -- כ-10% תוספת שכר בעתיד לכל שנת לימודים נוספת
- אולם, תמריץ זה מדבר על הכנסה **עתידי**, שעה שעלולים להיות גורמים **עכשויים** הפועלים נגד השקעה במאמץ לימודים, ביניהם:

– השפעת הסביבה והחברים

– האפשרות, הצורך או לחץ ההורים להשתלב בתעסוקה כבר

עכשיו

גף הערכה ומדידה

ידוע שפרספקטיבת הזמן של מתבגרים היא קצרה ביותר מזו של מבוגרים

- כל שכן כאשר ההכנסה העתידית תגיע רק בעוד זמן רב: מרבית התועלת מתעודת הבגרות ממומשת בעתיד הרחוק, לפחות בעיניו של נער בן 17 החייב לחשוב 7-8 שנים קדימה לפני התחלת מימוש הפרות של ההשקעה בהשכלה
- לכן: התוכנית מציעה לתלמידים תגמול כספי מיידי, כדי להתגבר על ה"עלות" המיידית שבהשקעת זמן ומאמץ בלימודים בהווה. אפילו אם תגמול זה נמוך יחסית להחזר ההשקעה, הוא עשוי להיות בעל השפעה גדולה על ההתנהגות של התלמיד -- משום שהוא ממומש כעת ובהווה, ומשום שתימרוץ כספי מובן לכל (לעומת למשל, מלגות למימון עתידי של לימודים וכד')

התוכנית

התוכנית כללה שני סוגים של מענקים :

– מענק בגין השתתפות בבחינת בגרות והמשך הלימודים בשנה העוקבת

– מענק בגין הצלחה בבחינה המהווה, כמובן, גם עדות להשקעת מאמץ

- תלמיד אשר נבחן בכיתה י' בבחינת בגרות והמשיך את לימודיו לכיתה י"א יקבל 500 ש"ח. אם עמד בהצלחה בבחינה יהיה זכאי למענק נוסף של 1,500 ש"ח. כנ"ל לגבי תלמידי י"א
- תלמיד שצבר עד סוף כיתה י"ב 14 יח"ל או יותר יהיה זכאי למענק של 1,000 ש"ח
- תלמיד אשר יסיים בהצלחה את הבחינות ויהיה זכאי לתעודת בגרות יזכה למענק של 5,000 ש"ח

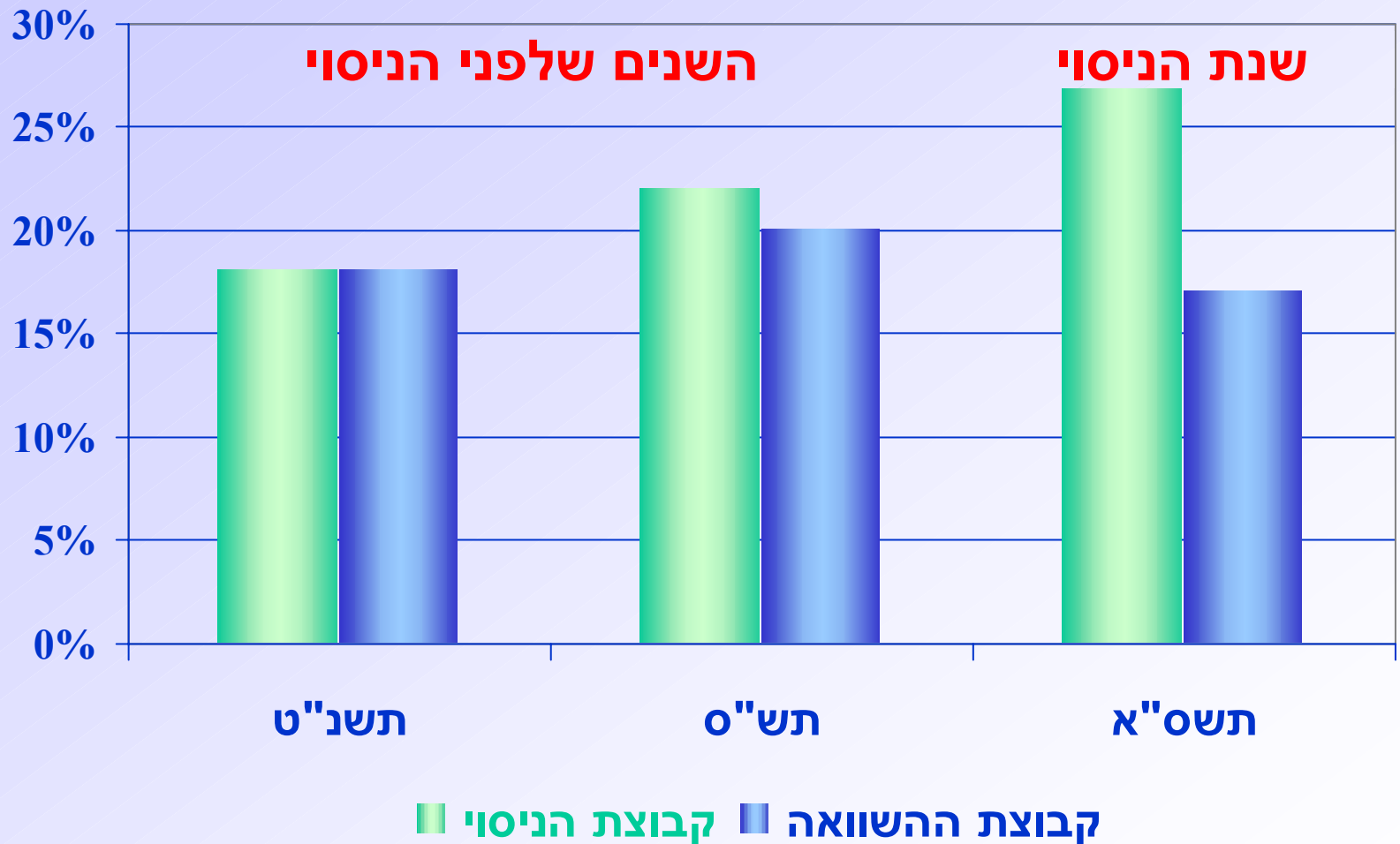
מטרת ההערכה

- מטרת ההערכה היא למדוד מה הייתה תרומת התכנית להישגי התלמידים שהשתתפו בה ולהשוות את יעילותה יחסית לתכניות חלופיות במונחי עלות/תועלת
- כיוון שהתכנית החלה לפעול רק בתחילת שנת תשס"א יש להתייחס אל הממצאים כאל תוצאות של הטווח הקצר
- לאחר קבלת הקובץ הסופי של הזכאות לבגרות ניתן יהיה לבדוק אם הממצאים שיתוארו להלן נשארים על כנם. אזי תוערך גם השפעת התכנית על תוצאות הבגרות של תלמידי י"א ועל שיעור הנשירה במעבר מכיתה י' לכיתה י"א ומכיתה י"א לכיתה י"ב. כמו-כן, יכללו בו נתוני השוואה לתוכניות חלופיות במונחי עלות/תועלת

ממצאים ראשוניים

- **לפני שנת הניסוי:** בתשנ"ט היה שיעור הזכאות לבגרות זהה בקבוצת הניסוי ובקבוצת ההשוואה (18%). בתש"ס, השנה שקדמה לניסוי היה שיעור הזכאות בקבוצת הניסוי 22% ובקבוצת ההשוואה 20% - אך פער זה לא חרג מתחומי הסטייה המקרית
- **אחרי שנת הניסוי:** בקבוצת הניסוי עלה שיעור הזכאות לתעודת בגרות בשנת הניסוי - 27%, ואילו בקבוצת ההשוואה ירד שיעור הזכאות ל-17% - כלומר, הפער בין שתי הקבוצות בשיעור הזכאות לבגרות היה 10%
- התוצאה אינה משתנה גם כאשר מפקחים על מאפייני בתי-הספר והתלמידים וגם על הפער בזכאות לבגרות בתש"ס: **ההפרש בין שתי הקבוצות שהיה 2% בתש"ס עלה ל-10% בתשס"א**

שיעורי הזכאות לבגרות תשנ"ט-תשס"א בקבוצת הניסוי ובקבוצת ההשוואה

- נראה, איפוא, שניתן לייחס לתוכנית גידול בשיעור הזכאות לבגרות בסדר גודל של 40% עד 50%
- כלומר, התכנית השפיעה השפעה חיובית על שיעור הזכאות לבגרות של תלמידים בבתי-הספר שהשתתפו בה
- סדר הגודל של ההשפעה הוא מרשים ביותר במונחי השפעה של התערבויות חינוכיות

הניסוי

התכנית תוכננה כניסוי תלת-שנתי

- אותרו 40 בתי-הספר שהיו הנמוכים ביותר במדרג הארצי של שיעור הזכאות לבגרות בתשנ"ט (בהם כשליש מהמגזר הלא-יהודי וכ-15% ממלכתיים-דתיים)
- בתי-ספר אלה אורגנו בצמדים על-פי שיעור הזכאות לבגרות בתש"ס. מכל צמד נקבע **בהגרלה** בית-ספר אחד להשתתף בתוכנית
- 5 בתי-ספר הוצאו כבר בשלב ההתחלתי מהניסוי כיוון שלא עמדו בתנאיו (העברת נתונים, יידוע התלמידים וההורים). לפיכך, מתייחסים הממצאים להשוואת 15 בתי-הספר בקבוצת הניסוי ל-15 בני הזוג שהיו בעלי אותו שיעור זכאות בתש"ס

הניסוי - המשך

- היות שבכל זוג בתי-ספר נבחר זה שישתתף בתוכנית בדרך של הגרלה, ניתן לראות בבתי-הספר שלא עלו בהגרלה קבוצת השוואה ("קבוצת בקורת") מתאימה להערכת ההשפעה של התוכנית: אם בבתי-הספר שבתוכנית תהיה התקדמות גדולה מזו שבקבוצת ההשוואה ניתן לייחס זאת לתוכנית
- הבחירה האקראית אמורה להבטיח שאכן בתי-הספר שבתוכנית זהים לבתי-הספר שבקבוצת ההשוואה, למעט גורמים אקראיים

הניסוי - המשך

- אולם, היות שמספר בתי-הספר הוא קטן והיות שרוב בתי-הספר במדגם הם בתי-ספר קטנים וחלשים, הם רגישים לכל שינוי -- למשל, במספר התלמידים או הרכבם שעלול להשפיע על מספר הזכאים לבגרות. כלומר, גורמים מקריים עלולים להטות את הנתונים של בתי-הספר
- לפיכך, לא נערכה רק השוואה פשוטה של התקדמות בקבוצת התוכנית לעומת התקדמות בקבוצת ההשוואה, אלא ננקטו צעדי זהירות :
- בהשוואת ההתקדמות בשתי הקבוצות נערך פיקוח על מאפיינים, כגון: גודל בית-הספר, השכלה וותק של המורים, רקע התלמידים (השכלת הורים, מספר אחים, מין, סטטוס עולה)